

УДК: 339.166 (64+321.74)
JEL Classification: E 6
doi: 10.31767/nasoa.3.2019.07

С. ГАСІМ,
кандидат економічних наук,
професор-дослідник факультету Шарія – Смара,
Університет Ібн Зухр, Королівство Марокко,
E-mail: gacims@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-2547-1752

Пріоритети розвитку зовнішньоторговельного співробітництва Королівства Марокко з країнами пострадянського простору

В статті досліджено характерні риси зовнішньоторговельного співробітництва Королівства Марокко з країнами пострадянського простору (за винятком країн Балтії). Побудовано матриці експорту та імпорту Королівства Марокко із зазначеними країнами та виокремлено ключові локації зовнішньої торгівлі Королівства Марокко. Визначено ключові характеристики зовнішньої торгівлі Королівства Марокко з країнами пострадянського простору: від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі, висока значущість критичних сировинних товарів в імпорті країни, значна частка технологічних товарів у експорті країни. Обґрунтовано, що пріоритетним завданням розвитку зовнішньоторговельного співробітництва Королівства Марокко з країнами пострадянського простору має стати нарощування технологічного експорту, а також підбір альтернативних ринків для диверсифікації поставок товарів, що традиційно імпортуються Королівством Марокко з інших країн світу.

Ключові слова: зовнішньоторговельне співробітництво Королівства Марокко, країни пострадянського простору, матриця експорту, матриця імпорту, товари критичного імпорту.

С. ГАСИМ,
кандидат экономических наук,
профессор-исследователь факультета Шария – Смара,
Университет Ибн Зухр, Королевство Марокко

Современное состояние и приоритеты внешнеторгового сотрудничества Королевства Марокко со странами постсоветского пространства

В статье исследованы характерные черты внешнеторгового сотрудничества Королевства Марокко со странами постсоветского пространства (за исключением стран Балтии). Построены матрицы экспорта и импорта Королевства Марокко с указанными странами и определены ключевые локации внешней торговли Королевства Марокко. Установлены ключевые характеристики внешней торговли Королевства Марокко со странами постсоветского пространства: отрицательное сальдо внешней торговли, высокая значимость критических сырьевых товаров в импорте страны, значительная часть технологических товаров в экспорте страны. Обосновано, что приоритетной задачей развития внешнеторгового сотрудничества Королевства Марокко со странами постсоветского пространства должно стать наращивание технологического экспорта, а также подбор альтернативных рынков для диверсификации поставок товаров, традиционно импортируемых Королевством Марокко из других стран мира.

Ключевые слова: внешнеторговое сотрудничество Королевства Марокко, страны постсоветского пространства, матрица экспорта, матрица импорта, товары критического импорта.

© С. Гасім, 2019

S. GACIM,

PhD (Economics),

*Professor-Researcher of the Faculty for Chariaa – Smara,
Ibn Zohr University, Kingdom of Morocco*

The Current State and Priorities of Foreign Trade Cooperation of the Kingdom of Morocco with the Post-Soviet Countries

More than a century has passed since the collapse of the soviet area, but its transformation continues, creating new opportunities for the development of international trade cooperation. The potential of this transformation is mostly used by developed countries to form a more effective foreign trade system, but is not sufficiently used by most developing countries, in particular, the Kingdom of Morocco. At the same time, the issue of diversification of foreign trade remains an urgent task for the country for a long time. The study aims to identify special features and to justify the priorities of foreign trade cooperation of the Kingdom of Morocco with the post-soviet countries.

The article investigates the features of foreign trade cooperation of the Kingdom of Morocco with the post-soviet countries except for the Baltic States. The export and import matrixes of the Kingdom of Morocco with these countries has been constructed and the key locations of Moroccan foreign trade has been determined in the following regions: Eastern European countries (Ukraine, Belarus and Moldova); Central Asian countries (Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Uzbekistan, Turkmenistan); the countries of the South Caucasus (Georgia, Armenia, Azerbaijan) and Russia as a territory with unique geographical and economic features. It has been established that the intensity and stability of foreign trade operations of the Kingdom of Morocco is significantly different in the countries and regions of the post-soviet area. The key features of the foreign trade of the Kingdom of Morocco with the post-soviet countries has been defined: the negative balance of foreign trade, the high importance of critical commodities in the import of the country and a significant proportion of technological goods in the country's exports.

It is substantiated that the priority of development of Moroccan foreign trade cooperation with the post-soviet countries should be to increase exports, primarily electrical products and vehicles. It is indicated the possibility for exports of used cars, cheap clothes, as well as fish and canned fish in regions with low purchasing power. Another priority in the post-soviet area has been proposed, that is to identify alternative markets to diversify the supply of goods traditionally imported by the Kingdom of Morocco from other countries of the world economy, in particular cotton.

Keywords: *foreign trade cooperation of the Kingdom of Morocco, post-soviet countries, export matrix, import matrix, critical imports.*

Постановка проблеми. З часів колапсу радянського простору минуло більше чверті сторіччя, але його трансформація і надалі триває, створюючи нові можливості для розвитку міжнародного торговельного співробітництва. Потенціал зазначеної трансформації активно використовується розвиненими країнами для формування більш ефективної системи зовнішньоторговельних зв'язків, але недостатньо – більшістю країн, що розвиваються, зокрема Королівством Марокко. Питання диверсифікації зовнішньої торгівлі залишається актуальним для Королівства Марокко впродовж тривалого часу. Тому інтерес Королівства Марокко до співробітництва на пострадянському просторі є не випадковим, але воно має будуватися з урахуванням результатів наукових досліджень, у тому числі таких, що ґрунтуються на статистичному моніторингу зовнішньоторговельних відносин Королівства Марокко з цією групою країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що різноманітні аспекти зовнішньоторговельного співробітництва Королівства Марокко в просторовому вимірі досліджуються як в межах певних регіонів (Журба І. Є. [1], Резнікова Н. В. [2]), так і за окремими країнами, включаючи пострадянські (Брігіт Ю. [3], Макух В. В. [4], Московкін В. М. [3], Бенбаба І. [5], Наїм А. [6], Сааф А. [7]). Важливим напрямом наукових досліджень є напрацювання марокканських авторів щодо диверсифікації зовнішньоторговельних зв'язків Королівства Марокко, в яких, серед іншого, розглянуто можливості

поглиблення зовнішньоторговельної співпраці з Російською Федерацією (Азірар А., Ельхудейгі Р., Седдекі А., Тауіль Р., Ханшан Х. [8]). Однак в економічній літературі наразі відсутні дослідження, присвячені визначенню специфічних рис та пріоритетів розвитку зовнішньої торгівлі Королівства Марокко з усіма пострадянськими країнами.

Отже, **мета цього дослідження** – виявити особливості та обґрунтувати пріоритети зовнішньоторговельного співробітництва Королівства Марокко з країнами пострадянського простору.

Починаючи **виклад основного матеріалу**, перш за все означимо межі та склад сучасного пострадянського простору, охопленого цим дослідженням. Доволі стрімкі трансформаційні процеси призвели до того, що колись єдиний економічний простір наразі є значно фрагментованим. Найбільш виразною виявилася трансформація в країнах Балтії (що підтвердила і публікація “StrategEast Westernization Index 2018”) [9]. Ці країни приєдналися до Європейського Союзу і тепер є частиною європейського економічного простору. Внаслідок цього розбудова зовнішньоторговельного співробітництва Королівства Марокко із країнами Балтії відбувається під впливом європейської зовнішньоторговельної політики та має вивчатися в рамках окремих досліджень. Отже, в цьому дослідженні зовнішньоторговельне співробітництво Королівства Марокко розглядається з дванадцятьма країнами пострадянського простору.

Фундамент для розвитку сучасного зовнішньоторговельного співробітництва Королівства Марокко з пострадянськими країнами було закладено у ХХ сторіччі в рамках торговельних відносин з СРСР, з розпадом якого у 1991 році почалося становлення зовнішньоекономічних відносин з новоутвореними державами. Враховуючи, що пострадянський простір охоплює економіки, які мають як схожості, так і відмінності у вихідних умовах розвитку та міжнародній спеціалізації, слід припустити, що зовнішньоторговельні відносини Королівства Марокко з ними мають певні особливості залежно від країни та регіону, які слід враховувати при визначенні пріоритетів зовнішньоторговельного співробітництва.

З початку ХХІ сторіччя зовнішня торгівля Королівства Марокко з пострадянськими країнами розвивалася динамічно (табл. 1): товарообіг збільшився у 2,8 раза (з 589,62 млн дол. у 2001 році до 1671,36 млн дол. у 2017), що є задовільним, але недостатньо високим результатом зростання. Для порівняння, з країнами ЄС-15, які є найбільшими зовнішньоторговельними партнерами Королівства Марокко, товарообіг у цей період зріс у 3,6 раза, склавши 39704,53 млн дол. у 2017 році; а з Китаєм – найбільшим світовим експортером – товарообіг зріс більш ніж у 15,5 разів, сягнувши у 2017 році 4389,99 млн дол. При цьому товарообіг Королівства Марокко за вказаний період з усіма країнами світу збільшився у 3,89 раза, досягши у 2017 році 70696,76 млн дол. [10].

Таблиця 1

Основні показники зовнішньої торгівлі Королівства Марокко з країнами пострадянського простору (за винятком країн Балтії) в 2001–2017 рр.

	Експорт		Імпорт		Оборот зовнішньої торгівлі, тис. дол.	Сальдо зовнішньої торгівлі, тис. дол.
	тис. дол.	Частка в зовнішній торгівлі, %	тис. дол.	Частка в зовнішній торгівлі, %		
1	2	3	4	5	6	7
2001	54569	9,25	535048	90,75	589617	-480479
2002	62580	10,43	537193	89,57	599773	-474613
2003	78360	8,52	841584	91,48	919944	-763224
2004	87980	6,32	1303731	93,68	1391711	-1215751
2005	148615	8,19	1664999	91,81	1813614	-1516384
2006	154436	10,33	1340543	89,67	1494979	-1186107
2007	189490	9,19	1871876	90,81	2061366	-1682386
2008	302900	10,68	2531960	89,32	2834860	-2229060
2009	196238	11,62	1492040	88,38	1688278	-1295802

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
2010	213256	11,71	1607896	88,29	1821152	-1394640
2011	311081	9,94	2819770	90,06	3130851	-2508689
2012	304305	7,47	3771076	92,53	4075381	-3466771
2013	313600	10,27	2739918	89,73	3053518	-2426318
2014	246093	8,39	2685947	91,61	2932040	-2439854
2015	221638	9,29	2164661	90,71	2386299	-1943023
2016	210057	12,36	1488895	87,64	1698952	-1278838
2017	230641	13,80	1440722	86,20	1671363	-1210081

Джерело: побудовано автором за даними [10]

Переважання імпорту над експортом є усталеною тенденцією в зовнішній торгівлі Королівства Марокко з пострадянськими країнами (табл. 1). Частка експорту в загальному обсязі зовнішньої торгівлі у 2001–2017 роках у середньому варіювалася на рівні 10%, досягши максимального значення в 13,8% у 2017 році. Традиційно від’ємний зовнішньоторговельний баланс Королівства Марокко у 2017 році становив 1210,08 млн дол. Це пояснюється, перш за все, характером марокканського імпорту з країн пострадянського простору, з яких до Королівства Марокко надходять здебільшого сировинні товари, що мають стратегічне значення для економіки країни: мінеральне паливо (38,17%), злаки (14,98%), сірка (11,40%), продукція неорганічної хімії (9,72%). Інші товари включають: відходи харчової промисловості (6,27%), добрива (5,67%), залізо та сталь (3,86%), молочну продукцію, яйця й мед (2,05%), тваринні та рослинні жири (1,17%), транспортні засоби (0,92%) та різні види виробничих товарів (2,49%) (рис. 1).

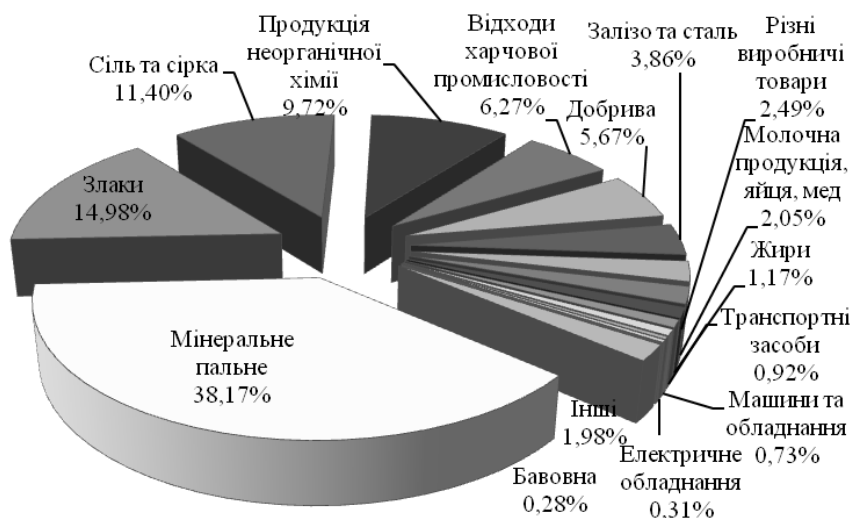

Рис. 1. Структура марокканського імпорту з країн пострадянського простору (за винятком країн Балтії) у 2017 році

Джерело: побудовано автором за даними [10]

Марокканський експорт в країни пострадянського простору традиційно включає: їстівні фрукти та горіхи, їстівні овочі, транспортні засоби, одяг, рибу та ракоподібні, мідь і вироби з неї, солі (переважно фосфати) та інші товари. Товарну структуру марокканського експорту до пострадянських країн у 2017 році наведено на рис. 2.

Наявна товарна структура марокканського експорту та імпорту до пострадянських країн вказує, що Королівство Марокко має можливість для збалансування

зовнішньоторговельного обороту, передусім через нарощування експорту товарів з високою доданою вартістю, зокрема електротехнічного обладнання та транспортних засобів.

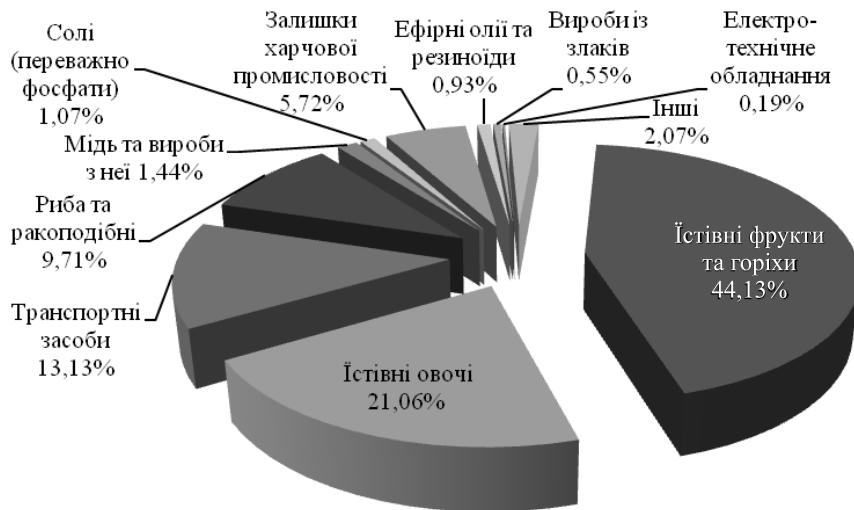

Рис. 2. Структура марокканського експорту до країн пострадянського простору (за винятком країн Балтії) у 2017 році

Джерело: побудовано автором за даними [10]

В географічній структурі зовнішньоторговельного обороту Королівства Марокко країни пострадянського простору мають невисоку частку: в 2017 році вона становила 2,36%. Втім Росія є одним із найбільших торговельних партнерів Королівства Марокко за обсягами зовнішньої торгівлі, займаючи восьме місце серед усіх країн світу. Росії також належить першість за обсягами зовнішньої торгівлі з Королівством Марокко серед країн пострадянського простору, яка зумовлена, перш за все, поставками російських енергоносіїв. У 2017 році частка Росії в зовнішньоторговельному обороті Королівства Марокко з пострадянськими країнами становила близько 69,5%. Друге та третє місця за обсягами товарообороту серед пострадянських країн посідають Україна та Казахстан (відповідно, 23,37% та 4,34%). Частка Білорусі становить 1,54%, а частка Грузії наближується до 1%, решта ж країн не мають суттєвої ваги в зовнішній торгівлі Королівства Марокко на пострадянському просторі [10].

Аналіз статистичних даних [10] за період з 2001 по 2017 рік показав, що торговельні потоки між Королівством Марокко і цілою низкою країн пострадянського простору є хаотичними, не мають усталеної товарної спеціалізації (в частині як експорту, так і імпорту), а також часто не включають жодну товарну групу, яка визначає їх міжнародну спеціалізацію. Це, зокрема, стосується країн, частка яких в зовнішній торгівлі Королівства Марокко з країнами пострадянського простору значно менше 1%: Узбекистан (0,198%), Молдова (0,055%), Азербайджан (0,036%), Киргизстан (0,016%), Вірменія (0,010%), Туркменістан (0,037%), Таджикистан (0,003%) [10]. Отже, необхідно з'ясувати закономірності розподілу найбільш вагомих товарних груп марокканського експорту та імпорту між країнами пострадянського простору.

Для відображення локалізації найбільш важливих зовнішньоторговельних позицій Королівства Марокко на пострадянському просторі побудуємо матриці експортних (табл. 2) та імпортних операцій (табл. 3) за дев'ятьма найбільшими групами товарів, що торгуються. Виокремлення найбільших товарних груп і побудова експортно-імпортних матриць дозволяє визначити сучасну зовнішньоторговельну спеціалізацію Королівства Марокко на пострадянському просторі, встановити роль окремих регіонів і країн в її формуванні, а також визначити пріоритети для розширення зовнішньої торгівлі.

**Матриця експорту Королівства Марокко
в країни пострадянського простору (за винятком країн Балтії)
за найбільшими товарними групами у 2017 році**

Країна/Код ¹	08	07	87	03	23	74	25	33	19
Експорт, тис. дол.									
Росія	101236	48546	9028	16828	12566	3321	12	1646	1274
Білорусь	484	23	2994	м	м	0	2464	6	м
Україна	28	9	17586	5246	618	0	1	438	0
Вірменія	22	0	143	м	0	0	0	0	0
Казахстан	20	0	0	313	0	м	м	м	0
Азербайджан	0	0	298	м	0	0	м	30	м
Грузія	0	0	225	м	0	0	м	33	0
Киргизстан	0	0	м	0	0	0	0	0	0
Узбекистан	0	0	0	0	м	0	0	0	0
Молдова	0	0	0	0	0	0	0	м	0
Туркменістан	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Таджикистан	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього:	101790	48578	30274	22387	13184	3321	2477	2153	1274
Частка в експорті до країн пострадянського простору, %									
Росія	99,46	99,93	29,82	75,17	95,31	100,00	0,48	76,45	100,00
Білорусь	0,48	0,05	9,89	м	м	0,00	99,48	0,28	м
Україна	0,03	0,02	58,09	23,43	4,69	0,00	0,04	20,34	0,00
Вірменія	0,02	0,00	0,47	м	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Казахстан	0,02	0,00	0,00	1,40	0,00	м	м	м	0,00
Азербайджан	0,00	0,00	0,98	м	0,00	0,00	м	1,39	м
Грузія	0,00	0,00	0,74	м	0,00	0,00	м	1,53	0,00
Киргизстан	0,00	0,00	м	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Узбекистан	0,00	0,00	0,00	0,00	м	0,00	0,00	0,00	0,00
Молдова	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	м	0,00
Туркменістан	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Таджикистан	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Всього:	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: побудовано автором за даними [10]

¹Розшифровка товарних кодів марокканського експорту:

08 Їстівні фрукти та горіхи; шкірка цитрусових фруктів або баштанних культур

07 Їстівні овочі та деякі коріння та бульби

87 Транспортні засоби, крім залізничного або трамвайного рухомого складу, а також їхні частини та аксесуари

03 Риба та ракоподібні, моллюски та інші водні безхребетні

23 Залишки та відходи харчової промисловості; готовий корм для тварин (тут 100-відсоткова рибна мука)

74 Мідь та вироби з неї

25 Солі (переважно фосфати)

33 Ефірні олії та резиноїди; парфумерія, косметичні та туалетні препарати

19 Вироби із злаків, борошна, крохмалю або молока; кондитерські вироби

Примітка: позначка “м” вказує, що поставки відповідного товару до цієї країни мали місце у період з 2001 по 2017 рік (навіть у незначній кількості), тобто товарна група має потенціал на цьому ринку.

Інтерпретацію отриманих результатів проведемо в розрізі географічних регіонів: східноєвропейські країни (Україна, Білорусь і Молдова); країни Центральної Азії

(Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Узбекистан, Туркменістан); країни Південного Кавказу (Грузія, Вірменія, Азербайджан); а також Росія, яка має особливі географічні та економічні характеристики і є найбільшою економікою серед країн пострадянського простору.

Майже всі основні товарні групи марокканського експорту до країн пострадянського простору мають найміцніші позиції в Росії. Це не дивує, враховуючи, що розміри російського ринку значно перевищують ринки всіх інших країн пострадянського простору. Винятком із загального переліку найбільших товарних груп, що постачалися на пострадянський простір у 2017 році, став лише експорт транспортних засобів та фосфатів: більша частина транспортних засобів надійшла до України (58,09%), а найбільшу частку марокканських фосфатів спожила Білорусь (99,48%). До України також надійшла значна частка марокканського експорту на пострадянський простір такої продукції як риба та морепродукти (23,43%) і косметичні засоби (20,34%). Важлива частка марокканського експорту транспортних засобів на пострадянський простір також припадала на Білорусь (9,89%). Отже, після Росії східноєвропейський регіон пострадянського простору є найбільшим споживачем марокканських товарів – як за вартісним обсягом (30,845 млн дол. у 2017 році), так і за товарною номенклатурою. Єдиною країною східноєвропейського регіону пострадянського простору, яка не здійснювала вагомих закупівель в Марокко, була Молдова. У 2017 році експорт Королівства Марокко до Молдови становив лише 180 тис. дол., з яких 149 тис. дол. (майже 83%) склали поставки вживаного одягу.

Значно меншим за східноєвропейський регіон виявилось споживання марокканських експортних товарів в південно-кавказькому регіоні (857 тис. дол.) та регіоні Центральної Азії (810 тис. дол.) [10]. Найважливішими експортними товарами Марокко, що становили інтерес в південно-кавказькому регіоні, були автомобілі та косметичні засоби.

Що стосується центрально-азійського регіону пострадянського простору, то тут помітну роль відіграє лише Казахстан, який у 2017 році закупив марокканських товарів на 545 тис. дол., переважно риби та морепродуктів, а також овочів. Утім цей ринок має значно більший потенціал для марокканського експорту, враховуючи кількість населення Казахстану (понад 18 млн чол. [11]) та його платоспроможність. Закупівлі іншими країнами цього регіону за найважливішими позиціями марокканського експорту не здійснювалися, а будь-які інші поставки з Марокко були незначними.

Так, протягом 2001–2017 рр. Узбекистан здійснював нерегулярні та незначні поставки з Марокко виробів із заліза і сталі, а також неочищених рослинних олій. У 2017 році загальних обсяг марокканських поставок до Узбекистану становив лише 28 тис. дол. До Киргизстану у 2017 році Королівство Марокко експортувало вживаного одягу на суму 189 тис. дол., а до Туркменістану поставок товарів із Марокко не відбувалось. Таджикистан протягом останніх п'яти років взагалі не імпортував товарів із Марокко навіть у незначній кількості. Отже, для Королівства Марокко центрально-азійський регіон є найменш освоєним ринком пострадянського простору.

Беручи до уваги невисокі соціально-економічні показники в низці країн цього регіону (зокрема, в Таджикистані, Туркменістані, Киргизстані та Узбекистані) слід звернути увагу, що низький рівень освоєння центрально-азійського регіону марокканськими товарами частково зумовлений низьким попитом в них. Однак можливості для поглиблення торговельного співробітництва Королівства Марокко з цими країнами все ж існують. Зокрема, слід розширити марокканський експорт вживаних машин та обладнання, а також вживаного одягу. Подібний експортний досвід Королівство Марокко вже має з Молдовою та Киргизстаном. Перспективними є також поставки на ринки центрально-азійського регіону дешевих видів риби та рибних консервів.

Що стосується освоєння марокканських ринків товарами з країн пострадянського простору, то лідерську позицію серед країн пострадянського простору також має Росія, яка не тільки постачає найбільші вартісні обсяги товарів до Марокко, а й охоплює майже всі найбільші товарні групи, що закуповуються Марокко в цьому регіоні (за винятком групи молочних продуктів) (табл. 3). Найважливіше місце належить Росії в поставках мінеральних палив до Королівства Марокко (99,20% від сукупного імпорту цієї товарної з країн пострадянського простору в 2017 році). Незначну частку поставок за цією товарною групою здійснили також Білорусь, Казахстан і Україна.

**Матриця імпорту Королівства Марокко
з країн пострадянського простору (за винятком країн Балтії)
за найбільшими товарними групами у 2017 році**

Країна/Код ¹	27	10	25	28	23	31	72	96	04
Імпорт, тис. дол.									
Росія	545506	75585	94141	38516	30832	74512	43983	35851	0
Білорусь	2908	140242	0	57	57	2014	м	1	0
Казахстан	1448	0,00	70102	0	0	0	0	0	0
Україна	43	0,00	1	101381	59439	1070	10944	0	29585
Туркменістан	м	0,00	м	0	0	0	0	0	0
Молдова	0	м	0	0	м	0	0	0	0
Грузія	0	0	м	23	0	4109	649	0	0
Узбекистан	0	0	0	м	0	0	0	0	0
Киргизстан	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Таджикистан	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Вірменія	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Азербайджан	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Всього:	549905	215827	164244	139977	90328	81705	55576	35852	29585
Країна/Код ¹	27	10	25	28	23	31	72	96	04
Частка в імпорті з країн пострадянського простору, %									
Країна/Код	27	10	25	28	23	31	72	96	04
Росія	99,20	35,02	57,32	27,52	34,13	91,20	79,14	м	0,00
Білорусь	0,53	64,98	0,00	0,04	0,06	2,46	м	0,00	0,00
Казахстан	0,26	0,00	42,68	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Україна	0,01	0,00	0,00	72,43	65,80	1,31	19,69	0,00	м
Туркменістан	м	0,00	м	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Молдова	0,00	м	0,00	0,00	м	0,00	0,00	0,00	0,00
Грузія	0,00	0,00	м	0,02	0,00	5,03	1,17	0,00	0,00
Узбекистан	0,00	0,00	0,00	м	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Киргизстан	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Таджикистан	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Вірменія	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Таджикистан	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Всього:	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: побудовано автором за даними [10]

Іншим за значимістю імпортних поставок до Марокко з країн пострадянського простору є східноєвропейський регіон, зокрема Україна та Білорусь. Україна має сильні позиції в поставках на марокканський ринок продукції неорганічної хімії (72,43%), залишків і відходів харчової промисловості (65,80%) та, незважаючи на втрати в металургійній галузі, зберігає частку в поставках чорних металів (19,69%).

Примітно, що за товарною позицією 04 “Молочна продукція; пташині яйця; натуральний мед; їстівні продукти тваринного походження” Україна виявилася єдиним постачальником до Марокко з країн пострадянського простору. У 2017 році з України постачалися різні види продукції: найбільшими були поставки вершкового масла (27,068 млн дол., зростання порівняно з попереднім роком у понад вісім разів); крім того, вагомими позиціями були сири (на 1,097 млн дол.), мед (на 365 тис. дол.), а також молоко та вершки у твердих формах (343 тис. дол.) [10].

Стосовно потенціалу ринку вершкового масла зазначимо, що Королівство Марокко є найбільшим імпортером цього товару серед країн Африки. У 2017 році загальний імпорт вершкового масла до Марокко становив 98,802 млн дол. [10]. Водночас Білорусь

заявляє про плани щодо постачання вершкового масла та іншої харчової продукції на марокканський ринок [12]. Крім того, у 2017 році Білорусь мала найміцніші позиції серед країн пострадянського простору в постачанні зернових (64,98% сукупного імпорту зернових з країн пострадянського простору), а також постачала залишки та відходи харчової промисловості (2,46%).

Участь Молдови в торговельному співробітництві з Марокко є незначною: до товарних позицій, нерегулярні постачання яких мали місце протягом 2001–2017 рр., належать зернові культури (зокрема, остання поставка на суму 2,41 млн дол. у 2013 році), а також залишки та відходи харчової продукції (зокрема, остання поставка на суму 5,84 млн дол. у 2015 році). Певний потенціал на марокканському ринку має молдавська пряжа, яка хоча і не належить до основних товарних груп марокканського імпорту, але становить інтерес для марокканських виробників одягу.

Серед ключових товарних груп марокканського імпорту з країн пострадянського простору у південно-кавказькому регіоні варті уваги лише поставки грузинських добрив (4,1 млн дол. або 5,03% сукупного імпорту добрив із країн пострадянського простору), переважно азотних, та чорних металів (649 тис. дол. або 1,17%). Інші країни регіону здійснюють несистемні та невеликі за вартістю поставки до Марокко. Так, у 2017 році імпорт з Азербайджану становив 238 тис. дол. (майже 100% алюміній), а з Вірменії до Марокко надійшли лише сигари загальною вартістю близько тисячі доларів.

Втім південно-кавказький регіон пострадянського простору має потенціал розвитку різних напрямів співробітництва з Королівством Марокко, зокрема у зв'язку із його транзитними можливостями. Крім того, зазначений регіон відкриє певні перспективи для Марокко у зв'язку із сучасними тенденціями розвитку нафтогазової галузі Азербайджану, що може позначитися на торговельному співробітництві між двома країнами. Стосовно центрально-азійського регіону слід визначити роль Казахстану, який у 2017 році поставив на марокканський ринок 42,68% всієї сірки, що надійшла з країн пострадянського простору. Важливо також зазначити потенціальні можливості Казахстану щодо експорту зернових, які починаючи з 2013 року до Марокко не надходили.

Що стосується інших країн цього регіону, то жодна з них не здійснювала значних поставок до Королівства Марокко. Втім більшість країн центрально-азійського регіону спеціалізуються на виробництві хлопку, який входить до переліку імпортованих товарів Марокко. У 2017 році Королівство Марокко імпортувало хлопку майже на 530 млн дол., при цьому імпорт з країн пострадянського простору становив лише 4 млн дол. (або 0,77% від загального марокканського імпорту цієї товарної групи) (табл. 4).

Таблиця 4

Обсяг марокканського імпорту бавовни з центрально-азійського регіону пострадянського простору у 2017 році

Країни, що постачали бавовну	Імпорт Марокко, тис. дол.	Частка у загальному імпорті Марокко
Увесь світ:	529671	100,00%
Країни пострадянського простору	4053	0,77%
Узбекистан	3123	0,59%
Туркменістан	x561	0,11%
Казахстан	319	0,06%
Таджикистан	49	0,01%

Джерело: побудовано автором за даними [10]

Найбільшими постачальниками бавовни на ринок Марокко є Туреччина (близько чверті загального імпорту цього товару), Іспанія, Італія, США, Китай та Індія. Отже, існують можливості для диверсифікації марокканського імпорту бавовни шляхом розширення поставок із країн центрально-азійського регіону пострадянського простору.

Висновки. За сучасних умов зовнішньоторговельне співробітництво Королівства Марокко з країнами пострадянського простору характеризується помірним розвитком: країнам пострадянського простору належить невелика частка в зовнішній торгівлі Королівства Марокко (близько 2%), але динаміка її розвитку в цілому є позитивною,

незважаючи на періодичні спади, зумовлені ціновою кон'юнктурою сировинних ринків, перш за все коливанням цін на нафту.

Характерною рисою зовнішньої торгівлі Королівства Марокко з країнами пострадянського простору є багаторазове переважання імпорту над експортом. Значні обсяги марокканського імпорту насамперед зумовлені попитом на сировинні товари, критичні для економіки країни, найважливіше місце серед яких займають мінеральне паливо (38,17%) та зернові культури (14,98%). При цьому марокканський експорт поряд із сировинними товарами (фрукти (44,13%), овочі (21,06%), риба та морепродукти (9,71%)) включає вагомую частку високотехнологічної продукції, зокрема транспортних засобів (13,13%). Однак загальні обсяги марокканського експорту до пострадянських країн залишаються замалими (у середньому близько 10% від загального обсягу зовнішньої торгівлі).

Країни пострадянського простору відіграють дуже різну роль у формуванні торговельних потоків з Королівством Марокко. До найбільших торговельних партнерів Королівства Марокко належать Росія (близько 69,5% товарообігу) та Україна (23,37%), значно меншою є роль Казахстану (4,34%), Білорусі (1,54%) та Грузії (близько 1%). Решта країн не мають суттєвої ваги в зовнішній торгівлі Королівства Марокко на пострадянському просторі.

Пріоритетом розвитку зовнішньоторговельного співробітництва Королівства Марокко з країнами пострадянського простору має стати нарощування експорту, передусім електротехнічних товарів і транспортних засобів. В країни з невисокою купівельною спроможністю (Таджикистан, Узбекистан, Киргизстан і Туркменістан) можливо експортувати вживані машини, рибу та рибні консерви, а також дешевий одяг. Іншим пріоритетом зовнішньоторговельного співробітництва Королівства Марокко на пострадянському просторі має стати підбір альтернативних ринків для диверсифікації марокканського імпорту, зокрема бавовни.

Що стосується найближчих перспектив формування торговельних потоків між Королівством Марокко та країнами пострадянського простору, найкращими виглядають можливості Росії як найбільшого зовнішнього партнера Марокко, а також України та Білорусі. Саме ці країни докладають найбільших зусиль для просування власних товарів на марокканський ринок, а також виявляють зацікавленість до марокканських товарів. Водночас марокканським експортерам доцільно звернути увагу на недостатньо освоєні ринки Казахстану (через високу кількість та платоспроможність населення), а також інших країн пострадянського простору.

Список використаних джерел

1. Журба І. С. Механізми функціонування регіональної економічної співпраці держав Союзу Арабського Магрибу. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 4(1). С. 173–177.
2. Резнікова Н. В. Міжарабська торгівля як чинник інтеграції країн регіону. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 110(1). С. 112–117.
3. Московкин В. М., Юсеф Б. Структурний аналіз взаємної торгівлі товарами между Україною и странами Среднего Востока и Северной Африки. *Бизнес Информ*. 2005. № 9–10. С. 56–68.
4. Макух В. В. Україна і країни Магрибу: реалії та перспективи. Актуальні питання двостороннього співробітництва: зб. статей. Одеса: Фенікс, 2010. 244 с.
5. Benbaba I. Coopération économique: le Maroc et la Russie déterminés à booster leurs échanges commerciaux [Ressource électronique]. URL: <http://fr.le360.ma/economie/cooperation-economique-le-maroc-et-la-russie-determines-a-booster-leurs-echanges-commerciaux-138283>
6. Saaf A. La Russie et le Maghreb [Ressource électronique]. URL: <http://www.policycenter.ma/sites/default/files/OCPPC-RP1605rec.pdf>
7. Naïm A. Maroc-Russie: priorité aux échanges commerciaux [Ressource électronique]. URL: <http://www.leseco.ma/economie/58873-maroc-russie-priorite-aux-echanges-commerciaux.html>
8. Seddiki A. Azirar A., Elhoudaigui R., Taouil R., Hanchane R. Diversification des alliances stratégiques du Maroc: potentiel de relations avec les BRICS et la Turquie [Ressource électronique]. Decembre 2012. P. 175. URL: <http://ires.ma/wp-content/uploads/2015/11/>

- diversification_des_alliances_strategiques_du_maroc_-_potentiel_de_relations_avec_les_brics_et_la_turquie.pdf.
9. StratEast Westernization Index 2018 – the official website. [Electronic resource]. URL: <http://www.strategeast.org/>
 10. International Trade Centre – the official website [Electronic resource]. URL: <http://www.intracen.org/>
 11. В Казахстане численность населения превысила 18 млн человек [Электронный ресурс]. URL: <https://www.zakon.kz/4878698-v-kazahstane-chislennost-naseleniya.html>
 12. Polpred – официальный сайт. [Электронный ресурс]. URL: <http://polpred.com/news/?cnt=102§or=22>

References

1. Zhurba I. Ye. (2015). Mekhanizmy funktsionuvannia rehionalnoi ekonomichnoi spivpratsi derzhav Soiuzu Arabskoho Mahrybu [Mechanisms for the functioning of regional economic cooperation of the states of the Arab Maghreb Union]. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Bulletin of Khmelnytsk National University. Economic Sciences, 4(1), 173–177 [in Ukrainian].
2. Reznikova N. V. (2012). Mizharabska torhivlia yak chynnyk intehratsii krain rehionu [Inter-Arab trade as a factor for the integration of the countries of the region]. Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn – Vital problems of international relations, 110(1), 112–117 [in Ukrainian].
3. Moskovkin V. M., Yusef B. (2005). Strukturnyy analiz vzaimnoy torgovli tovarami mezhdU Ukrainoy i stranami Srednego Vostoka i Severnoy Afriki [Structural analysis of mutual trade in goods between Ukraine and the countries of the Middle East and North Africa]. Biznes Inform – Business Inform, 9–10, 56–68 [in Russian].
4. Makukh V. V. (2010). Ukraina i krainy Mahribu: realii ta perspektyvy. Aktualni pytannia dvostoronnoho spivrobitnytstva: zbirka statei [Ukraine and the Maghreb countries: realities and prospects. Current issues of bilateral cooperation: a collection of articles]. Odesa: Feniks [in Ukrainian].
5. Benbaba I. Coopération économique: le Maroc et la Russie déterminés à booster leurs échanges commerciaux [Ressource électronique]. URL: <http://fr.le360.ma/economie/cooperation-economique-le-maroc-et-la-russie-determines-a-booster-leurs-echanges-commerciaux-138283>
6. Saaf A. La Russie et le Maghreb [Ressource électronique]. URL: <http://www.policycenter.ma/sites/default/files/OCPPC-RP1605rec.pdf>
7. Naïm A. Maroc-Russie : priorité aux échanges commerciaux [Ressource électronique]. URL: <http://www.leseco.ma/economie/58873-maroc-russie-priorite-aux-echanges-commerciaux.html>
8. Seddiki A., Azirar A., Elhoudaigui R., Taouil R., Hanchane R. (2012). Diversification des alliances stratégiques du Maroc: potentiel de relations avec les BRICS et la Turquie [Ressource électronique]. URL: http://ires.ma/wp-content/uploads/2015/11/diversification_des_alliances_strategiques_du_maroc_-_potentiel_de_relations_avec_les_brics_et_la_turquie.pdf.
9. StratEast Westernization Index 2018 – the official website. Retrieved from <http://www.strategeast.org/>
10. International Trade Centre – the official website. Retrieved from <http://www.intracen.org/>
11. V Kazahstane chislennost naseleniya prevysila 18 mln chelovek [In Kazakhstan the population exceeded 18 million people]. Retrieved from <https://www.zakon.kz/4878698-v-kazahstane-chislennost-naseleniya.html> [in Russian].
12. Polpred – the official website. Retrieved from <http://polpred.com/news/?cnt=102§or=22>

Посилання на статтю:

Гасім С. Пріоритети розвитку зовнішньоторговельного співробітництва Королівства Марокко з країнами пострадянського простору. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.* 2019. №3. С.76-87. Doi: 10.31767/pasoa.3.2019.07.